

Det vitryska språket som symbol för nationell identitet

En undersökning av språkanvändning och attityder

Bo Harald Tillberg

Slaviska Institutionen

Kandidatuppsats 15 hp

Ryska

Vårterminen 2014

Handledare: Prof. Per-Arne Bodin

Title in English: Belarusian Language as Symbol for National Identity: An Investigation into Language Use and Attitudes

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.2 Syfte och frågeställningar.....	4
1.3 Definitioner.....	4
1.4 Tidigare studier inom området.....	5
2. Metod, urval av referenspersoner, enkät och genomförande.....	6
2.1 Metod.....	6
2.2 Urval av referenspersoner.....	6
2.3 Enkät.....	7
2.4 Genomförande.....	8
3. Historisk översikt.....	9
4. Språksituationen i Vitryska SSR.....	13
5. Språksituationen i Republiken Vitryssland.....	16
6. Tvåspråkigheten i dagens Vitryssland.....	17
7. Diskussionen kring vitrysk historia och nationell identitet.....	20
8. Resultatredovisning.....	22
8.1 Respondentgruppen.....	22
8.2 Enkätens del ett.....	23
8.3 Enkätens del två.....	27
8.4 Enkätens del tre.....	29
9. Diskussion och slutsatser.....	31
Referenser.....	35

Bilagor:

Bilaga 1: Enkätfrågor i vitrysk språkversion

Bilaga 2: Enkätfrågor i rysk språkversion

Bilaga 3: Politisk karta över gränsförändringar i Vitryska SSR 1921-1945. Gränserna 1945 är gränser för
Republiken Vitryssland

1. Inledning

Vitryssland erbjuder många frågeställningar kring språk och nationell identitet. Det ryska språket dominerar nästan fullständigt och tillfälliga besökare i landets huvudstad Minsk hör vanligen inte vitryska talas. ”Jag har aldrig fått tillfälle att lära mig mitt modersmål ordentligt och talar därför hellre ryska”. Så förklarar inte sällan vitryssen sin användning av ett annat språk än landets titulära, vitryskan. Med den definition som är den allmänt vedertagna i Sverige - modersmålet som första språket och det språk som behärskas bäst - är det svårt att förstå.¹

Av detta följer emellertid inte att vitryskan är osynlig i samhället. Den är jämte ryskan ett av landets två statsspråk och en inte obetydlig minoritet uppger att den huvudsakligen talar vitryska i hemmets sfär. Framträdande är även språkets roll i offentliga sammanhang med betoning på vitrysk kultur eller då avsikten är att med symboler uttrycka lojalitet med den vitryska republiken.²

Det vitryska språket tillhör den östslaviska språkgruppen och är nära besläktat med ryska och ukrainska. Det har traditionellt haft sitt starkaste fäste i västra Vitryssland, i Grodno och Brest län, medan östra delarna har varit mer präglade av det ryska språket och kulturen.³ I dagens Vitryssland kan den som föredrar att konsekvent använda landets titulära språk riskera att stöta på svårigheter, med tanke på ryska språkets dominans. Av UNESCO har vitryskan bedömts vara ett språk vars existens är hotad.⁴

Ett sökande efter en distinkt vitrysk nationell identitet som kan användas för avgränsning mot andra nationer och accepteras av befolkningens flertal är en process som pågått sedan slutet av 1800-talet. Att definiera vad som är relevanta symboler för nationell identitet är emellertid inte okomplicerat i det vitryska sammanhanget. Trots att befolkningen är förhållandevis homogent sammansatt råder fortfarande stor osäkerhet om vad som är eller bör vara relevanta uttryck för en gemensam nationell identitet. Detta gäller också språket.

---

¹ modersmål. <http://www.ne.se.ezp.sub.su.se/lang/modersmål/257650>, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-01-05.

² Giger, Markus och Sloboda, Marian. 2008. "Language Management and Language Problems in Belarus: Education and Beyond", *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 11, Numbers 3 & 4, s. 320

³ Törnquist-Plewa., Barbara. 2001. *VITRYSSLAND: Språk och nationalism i ett kulturellt gränsland*. Lund: Studentlitteratur, s. 18

⁴ Moseley, Christopher (ed.). 2010. *Atlas of the World's Languages in Danger*, 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version: <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas> (hämtad den 5 januari 2014)

1.2 Syfte och frågeställningar

En strävan att finna förklaringar till språkliga förhållanden i dagens Vitryssland har varit utgångspunkten för detta arbete. Fokus är relationen mellan språkanvändning och nationell identitet. Det är särskilt två frågor jag söker svaret på:

- Är användningen av det vitryska språket mer begränsad än officiell statistik visar ?
- Varför har inte det vitryska språket som avgränsningsmarkör och symbol för nationell identitet kunnat motivera till ökad användning av språket ?

För att kunna diskutera frågeställningarna kommer jag att behandla vitrysk historia med särskild tyngdpunkt i förändringar som påverkat språkpolitik och språkanvändning samt beskriva dagens förhållanden och tendenser vad gäller den språkliga situationen. Jag kommer även att redovisa resultatet av den enkätundersökning jag genomfört bland vitryska universitetsstudenter.

Jag kommer inte att särskilt behandla den vanligt förekommande blandformen av vitryska och ryska, kallad trasjanka.⁵ Inte heller kommer jag att behandla och jämföra situationen i andra nationer med två statsspråk.

1.3. Definitioner

Med *etnisk identitet* avses i detta arbete en situation där individerna i en grupp upprätthåller gemensamma föreställningar om att vara avgränsade från medlemmar av andra grupper genom identitetsmarkörer (språk, territorium, gemensamt ursprung och historia m.m.). *Nationell identitet* bygger ofta på liknande identitetsmarkörer men är mer politisk och generell, med kravet på politisk självstyrelse som ett nödvändigt element. Den bygger på civila band men följs alltid av kulturell identifikation i högre eller mindre grad. Etnisk identitet har alltså ett nära samband med nationell identitet men begreppen är inte identiska. Med *nation* förstås i detta arbete en gemenskap som avgränsas och hålls samman genom en politiserad kulturidentitet. När en nation i första hand avgränsas genom territorium, stat, lagar, historia samt gemensamma institutioner betecknas den ofta som en *statsnation*. I de fall den nationella gemenskapen framförallt definieras genom etniskt ursprung och språk benämns den istället *etnonation*.⁶

---

⁵ Jfr . Kittel, Bernard, Lindner, Diana, Tesch, Sviatlana och Hentschel, Gerd. 2010. "Mixed language use in Belarus: the sociostructural background of language choice", *International Journal of the Sociology of Language* nr, 206

1.4. Tidigare studier inom området

Ett tidigt arbete om vitrysk historia och nationell identitet är Nicolas Vakars "Belorussia: The Making of a Nation" från 1956. Detta är ett pionjärarbete om Vitryssland, med bredd och stor detaljrikedom. Med de begränsningar som följer av att 57 år förflutit sedan dess tillkomst är boken fortfarande viktig för förståelsen av den vitryska nationella identitetens historia.

Av mer moderna framställningar vill jag först och främst nämna Barbara Törnquist-Plewas "Vitryssland: Språk och nationalism i ett kulturellt gränsland". Där behandlas framväxten av en vitrysk nationell identitet och förutsättningarna för vitryskt nationsbygge ingående. Då fokus särskilt är språket som nationell symbol och markör för avgränsning är boken mycket väsentlig för de frågor som behandlas i detta arbete.

Grigory Ioffes "Understanding Belarus and How Western Foreign Policy Misses the Mark" behandlar framförallt den politiska och ekonomiska situationen i Vitryssland men även språk och nationell identitet. Boken är aktuell (utgiven 2008) och bygger både på forskning och författarens egen personliga anknytning till landet. Relationen till Ryssland och påverkan från rysk kultur, historiskt och i samtiden, är framträdande.

Vid formuleringen av frågor och genomförande av min enkätundersökning har jag hämtat vägledning ur Margrethe B. Søviks doktorsavhandling om språksituationen i östra Ukraina: "Support, resistance and pragmatism. An examination of motivation in language policy in Kharkiv, Ukraine". Författaren behandlar den språkliga situationen i Ukraina genom att studera motivation i förhållande till språkanvändning och använder skriftliga enkäter med ett omfattande frågematerial samt intervjuer. En fråga i arbetet av särskild relevans också för mitt arbete är hur den yngre generationen uppfattar det ukrainska språkets förhållande till nationsbygge och därmed sammanhängande nationell identitet. Även om situationen inte är identisk i Vitryssland och Ukraina finns det flera beröringspunkter och avhandlingen underlättade för mig att förstå de observationer jag själv gjort kring språkanvändning i det vitryska sammanhanget.

---

⁶ Törnquist-Plewa, a.a., s. 8 f.

2. Metod, urval av referenspersoner, enkät och genomförande

2.1 Metod

Uppsatsens ansats är kvalitativ och bygger på en genomgång av sekundärkällor som tidigare forskning, artiklar och officiella publikationers uppgifter om språkanvändning och regelverk. Den kvalitativa metoden kombineras med en enkätundersökning om språkanvändning och attityder bland vitryska studenter i Litauen som kvantitativt metodinslag. Syftet med undersökningen är att genom ett empiriskt material få aktuellt underlag för diskussionen av uppsatsens båda frågor men även att den ska kunna bidra till förståelsen av hur vitryssar upplever och förhåller sig till ett brett spektrum av frågor kring den egna och omgivningens språkanvändning och deras attityder kring detta. Enkätundersökningen kan sägas blanda kvalitativa och kvantitativa metodinslag: datainsamlingen och bearbetningen är kvantitativa medan tolkningen är kvalitativ.¹⁷

Arbetet med uppsatsen har ägt rum i en process där läsning av litteratur pågått under ganska lång tid innan det att jag fick möjlighet att genomföra min empiriska undersökning. De olika momenten i processen har påverkat varandra och lett till att jag i takt med att förståelsen av materialet ökat gått tillbaka och delvis omprövat mina tidigare antaganden och omformulerat mina frågor.

Enkätundersökningens brister ligger enligt min egen uppfattning i det alltför begränsade och icke slumpmässiga urvalet av referenspersoner. Det är fråga om ett s.k. bekvämlighetsurval, helt styrt av de möjligheter jag hade att utföra denna typ av undersökning. Urvalet är alltså inte representativt och det finns en risk att detta kan leda till felaktiga slutsatser. Jag anser ändå att enkätundersökningens resultat – taget mot bakgrund av mina övriga källor och med hela arbetets kvalitativa ansats – leder till en djupare förståelse av det behandlade problemområdet. De överväganden som styrt urvalet diskuteras ytterligare nedan under 2.2.

2.2 Urval av referenspersoner

Enkätundersökningens referensgrupp består av studenter från Vitryssland, födda mellan 1991 och 1996. Samtliga medverkande har hösten 2013 flyttat till Litauen och inlett heltidsstudier vid European

---

¹⁷ Jfr Trost, Jan och Hultåker, Oscar. 2007. *Enkätboken*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 20 f

Humanities University (EHU) i Vilnius. Studierna vid EHU förutsätter att eleverna fullständigt behärskar ryska språket, medan förkunskaper i det vitryska språket i praktiken inte är nödvändiga.⁸

För valet av respondenter från EHU talade starka praktiska skäl och urvalet är således inte slumpmässigt. Personerna befinner sig, liksom jag själv, i Litauen. Det var okomplicerat att få EHU:s medgivande till involvera universitetets studenter i enkätundersökningen och det gavs nödvändigt praktiskt stöd för dess genomförande. Det är osäkert om sådant tillstånd och sådant praktiskt stöd hade varit möjligt att få vid ett universitet i Vitryssland, dock gjorde jag inte några sådana försök. Jag gjorde även bedömningen att den av strikt kontroll präglade situationen Vitryssland kunde ha kommit att inverka menligt på autenticiteten och tillförlitligheten i svaren. Här måste också noteras att det är fråga om en grupp invider som valt att studera i utlandet, vid ett universitet som i någon mån är politiskt kontroversiellt i hemlandet. Min bedömning är emellertid att studenter vid EHU inte väsentligt avviker från andra grupper i Vitryssland vad gäller vanor och attityder. På samma sätt som vid de flesta institutioner för högre utbildning i Vitryssland är undervisning och kursmaterial vid EHU nästan uteslutande på ryska språket och det finns inte någon uttalad målsättning hos universitetet att främja vitryskt språk eller en mer renodlad nationell identitet.⁹ Här kan också nämnas att samtliga respondenter vid undersökningstillfället var nyanlända i Vilnius och relativt opåverkade av den nya miljön i Litauen och vid EHU.

2.3 Enkät

Enkäten (bilaga 1) inleds med fyra bakgrundsfrågor angående respondentens ålder, kön, hemort i Vitryssland samt studieprogram och termin vid EHU. Därefter följer 27 frågor, vilka jag betecknar som attitydfrågor (förutom de som avser den egna språkliga kompetensen och bakgrunden). Frågorna avser att ge en bild av respondenterna ifråga om:

1. Språklig kompetens
2. Familj, skola och vänner under uppväxt och i nutid

---

⁸ Ang. European Humanities University se <http://www.ehu.lt/en/>

⁹ Ang. språk i högre utbildning i Vitryssland, se Giger och Sloboda, a.a., s. 326

3. Media och litteratur
4. Attityder till vitryskt respektive ryskt språk
5. Förändringar i språkanvändning
6. Språk i det omgivande samhället
7. Främjande av vitryskt språk
8. Statsspråk
9. Språkens betydelse för den vitryska nationen

Enkäten innehåller inte frågor om respondentens modersmål. Orsaken är att modersmål i det vitryska sammanhanget i regel inte förstås som det första språket utan som landets titulära språk, oavsett individens kompetens i det språket. Resultatet av en fråga om modersmål hade kunnat bli vilseledande. Inte heller har jag inkluderat frågor om nationalitet, av det skälet att frågan på liknande sätt som avseende modersmål är komplex i det vitryska sammanhanget. Det kan naturligtvis ifrågasättas om inte dessa båda frågor ändå borde ha inkluderats i denna typ av undersökning, oavsett begreppens vaga och osäkra betydelse i sammanhanget.

Enkäten är indelad i tre avsnitt, i syfte att göra frågeformuläret mer överskådligt och lättillgängligt för respondenterna. Den översattes och gjordes tillgänglig på vitryska och ryska språket. Att erbjuda båda dessa alternativ är naturligt med hänsyn till att Vitryssland har två statsspråk men härtill kommer att respondenternas val av språkversion är intressanta i förhållande till undersökningens frågor.

2.4 Genomförande

Enkäten presenterades för 4 grupper av studenter. Samtliga har inlett studier under hösten 2013, på någon av följande utbildningar: Visuell design och media, Massmedia och kommunikation, Internationell rätt samt Kulturarv. Antalet ifyllda enkäter som kunde samlas in var 123. Av dessa var 23 ofullständigt eller felaktigt ifyllda. Efter denna gallring återstod således ett material om 100 enkäter för undersökningen.

Respondenterna ombads inledningsvis ange ålder, kön, hemort i Vitryssland samt studieprogram och termin vid EHU. Det är med ledning av de uppgifterna näst intill omöjligt att identifiera någon student och det var

också avsikten att enkätsvaren skulle lämnas anonymt. Hemort som bakgrundsinformation var nödvändig för att kunna gallra ut studenter som inte är från Vitryssland (så var också fallet med en student från Ryska Federationen och en från Ukraina). Det förefaller inte som om någon av respondenterna uppfattat frågorna om bakgrundsinformation som besvärande. Endast i tre fall gallrades enkäter ut på grund av att sådan information saknades och i de fallen var enkäterna även i övrigt mycket bristfälligt ifyllda. Före genomförandet av enkäten inhämtades synpunkter och skriftligt medgivande från universitetets vice-rektorer.

En representant för universitetets administration handhade utdelning och insamling av enkäten, vilken genomfördes inom ramen för ett ordinarie schemalagt lektionspass. Jag var själv inte närvarande under något av dessa moment. Representanten bistod mig inledningsvis med värdefulla råd om det praktiska genomförandet samt granskade enkäternas innehåll. Respondenterna informerades om att undersökningen har samband med ett examensarbete vid Stockholms universitet. Enligt vad som inhämtats deltog samtliga tillfrågade studenter villigt i undersökningen och inte någon gav uttryck för tveksamhet inför att delta.

3. Historisk översikt

De första statsbildningarna på vad som idag kommit att betraktas som etniskt vitryskt territorium var furstendömena Polotsk och Turov-Pinsk, grundade på 800- respektive 900-talet. Båda dessa var dominerade av Kievrus men behöll en viss grad av självständighet. Av vitryska historiker har Polotsk hävdats vara den första självständiga vitryska statsbildningen, med särskilt betoning av vad som sägs vara en lång period av självständighet från 900- till 1200-talet, med endast kortare avbrott.¹⁰ Graden av självstyre är dock omtvistad. På 1200-talet kom ovan nämnda furstendömen att behärskas av Storfurstendömet Litauen. Orsakerna är inte helt klara. Det kan ha rört sig om erövring eller att man sökt skydd från tyska korsriddares försök att med militära medel omvända befolkningen till katolicismen. I Storfurstendömet utgjorde slaver majoritetsbefolkningen medan litauer befolkade endast omkring 10 procent av territoriet. Den slaviska och

---

¹⁰ Kotljarchuk, Andrej, 2004. "The Tradition of Belarusian Statehood: Conflicts About the Past of Belarus". Ingår i *Contemporary Change in Belarus*, Egle Rindzeviciute (red.), Huddinge: Baltic & East European Graduate School (Baltic & East European Studies 2), s. 41

religiöst ortodoxa befolkningen benämns ofta rutener. De motsvaras av dagens ukrainare och vitryssar och det territorium de bebodde var dagens Vitryssland och västra Ukraina. Det administrativa språket i staten var slaviskt och baserat på dialekter som talades i Vilniusområdet. Adelsmän av slaviskt (rutenskt) ursprung bidrog i många avseenden till Storfurstendömet expansion och utveckling. Litauiska furstar anses dock ha utgjort den härskande klassen.¹¹ Litauen och Polen ingick personalunion år 1386 och förenades senare i en stat, (Rzeczpospolita Obojga Narodów), genom Unionen i Lublin år 1589. Det polska inflytandet ökade successivt under flera århundraden. Samhällsställning var som regel avgörande för de etniska identiteter som utvecklades och med dessa sammanhängande identitetsmarkörer. Den vitryska adeln kom att bekänna sig till katolicismen och tala polska. Allmogen var däremot i religiöst avseende ortodox och fortsatte tala sitt eget vitryska språk. Ett visst mått av självstyre rådde i områden där vitrysk befolkning dominerade. Genom Polens delningar under 1700-talet kom alla vitryska områden att ingå i Tsarrysland. En mycket hårdhänt russifieringspolitik ledde under slutet av 1800-talet till förbud mot användning i undervisning och bokutgivning av det nyligen kodifierade vitryska skriftspråket. Det självstyre som funnits upphörde. Trots eller kanske särskilt på grund av denna politik började det vitryska nationalmedvetandet utvecklas. Liksom i flera andra delar av tsarväldet var det oroligheterna 1905 som bringade fram reformer. Det vitryska språket kunde åter brukas i böcker och även andra vitryska kulturyttringar tilläts. Under samma tidsperiod började den nationella rörelsen att samlas i politiska partier. Tongivande var "Det Vitryska Socialistiska Partiet Hramada", vars mål var att återupprätta Storfurstendömet Litauen inom det ryska riket.¹² En beskrivning av regionens historia med utgångspunkten att det existerat genuint vitryska stadsbildningar, styrda av en distinkt vitrysk härskande klass, publicerades år 1910 av den i Vilnius verksamme historikern Vaclau Lastouski, på vitryska språket.¹³

Under den oroliga tid som följde på det första världskriget uppstod inte mindre än tre kortvariga statsbildningar på det vitryska territoriet. Den 25 mars 1918 utropades Vitryska Folkrepubliken (vitryska: Belaruskaja Narodnaja Réspublika, BNR). Staten erkändes av få länder och existerade under kortare tid än

---

¹¹ Vakar, Nicolas. 1956. *Belorussia: The Making of a Nation*. Cambridge, MA: Harvard University Press, s. 40 ff.

¹² Vakar, ibid s. 42 ff.

¹³ Kotljarchuk, a.a., s. 41 f

ett år. Graden av folkligt stöd är oklart. Republikens styre arbetade hårt och delvis framgångsrikt för att befästa det vitryska språkets ställning. Minnet av denna statsbildning har haft viss betydelse för utvecklingen av en vitrysk nationell identitet och en inte ovanlig uppfattning bland nationellt sinnade vitryska historiker är att BNR ledde fram till och var en förutsättning för sovjetledningens beslut att skapa en vitrysk republik inom ramen för Sovjetunionen. Som tidpunkten för den vitryska nationens födelse högtidlighålls den 25 mars i nationalistiska kretsar även idag. Efter det att den tyska armén dragit sig tillbaka bildades år 1919 på uppdrag av bolsjevik-regeringen i Moskva en litauisk-vitrysk republik (Litbel). Denna kom att existera från februari till juni 1919. Dessemellan hade den Vitryska Socialistiska Republiken hunnit upprättas i Smolensk, bara för att några veckor senare anslutas till Ryssland.¹⁴

Denna kaotiska tid då Vitryssland omväxlande var underställt ryssar, tyskar och polacker upphörde genom fredsförhandlingarna i Riga 1921. Resultatet blev att Sovjetunionen och Polen delade det vitryska territoriet mellan sig. Den östra delen kom att inlemmas i Sovjetunionen med ställning som republik: Den Vitryska Socialistiska Sovjetrepubliken (Vitryska SSR). Den i republiken förda politiken inordnades efter Moskvas prioriteringar. Detta var inte enbart negativt under Sovjetunionens första årtionde. Den strategi med ekonomiska liberaliseringar som Lenin införde i början av tjugotalet för att rädda Sovjetunionens ekonomi (NEP) gav befolkningen även i den vitryska sovjetrepubliken en inte obetydlig förbättring av levnadsvillkoren. Det råde också en generös politik vad gällde språk- och kulturfrågor. Genom kursomläggningen i sovjetisk politik omkring år 1930 förändrades situationen drastiskt. Stalintidens utrensningar kom att drabba republikens befolkning mycket hårt.¹⁵ För den västra delen av Vitryssland som inkorporerats i Polen var det inte någon blomstringstid som följde. Möjligheterna att utveckla den vitryska kulturen och befästa språkets ställning var från början begränsade och blev därefter minimala. Rörelsen för nationell väckelse hade också relativt svag förankring bland befolkningen medan den kommunistiska utopin i form av BSSR föreföll ha utgjort en större lockelse. Något intresse från polsk sida att stödja vitrysk nationell kultur fanns inte. Den polska prioriteringen var att stärka polska institutioner i tidigare ryska områden och särskilt i större centra, exempelvis Grodno.¹⁶

---

¹⁴ Marples, David R. 1999. *Belarus - a Denationalized Nation*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, s. 3 ff

¹⁵ Zaprudnik, Jan. 1993. *Belarus: At a Crossroads in History*. Boulder, CO: Westview press, s. 76 f, 83

Undertryckande övergick gradvis i ren förföljelse av vitryssar. Även den ekonomiska utvecklingen i regionen var dålig och levnadsvillkoren undermåliga. Emigrationen var omfattande. Röda armén hälsades vid sitt intåg 1939 av många som en befriare.¹⁷

Under det andra världskriget var det vitryska territoriet ockuperat av tyska trupper från 1941 till 1944. Vitryska SSR utsattes för stor förstörelse och led enorma förluster i människoliv. Samtidigt var det folkliga motståndet mot den tyska ockupationsmakten särskilt aktivt i republiken. Andra världskriget följdes därför av en stor prestigeökning för den vitryska sovjetrepubliken och en förstärkning av självmedvetenheten. Det går enligt vissa författare att tala om året 1941 som "år noll" i den vitryska historien, varefter inte något längre var detsamma.¹⁸

Vitryssland återuppbyggdes i ett accelererat tempo efter det andra världskriget. I jämförelse med utvecklingen i Sovjetunionen som helhet uppnåddes ett visst mått av välbstånd. Som ovan nämnts var den vitryska sovjetrepublikens "prestige" hög under efterkrigstiden, något som den lokala eliten på ett framgångsrikt sätt använde för att tillföra republiken resurser. Någon renässans för det vitryska språket och kulturen liknande vad som ägt rum under 1920-talet medförde den ökade självmedvetenheten emellertid inte. Antalet vitryska skolor minskade stadigt fram till år 1990 och russifieringen av samhället i stort fortsatte. Politiken var dock inte entydig. Russifieringen till trots fortsatte det statliga stödet till utgivning av böcker på vitryska språket i upplagor som inte på något sätt motsvarade efterfrågan. Även teater- och filmproduktion samt övriga kulturyttringar gavs betydelsefullt stöd. Oppositionella grupper som ville stoppa det vitryska språkets tillbakagång existerade, dock inte alls i samma omfattning som för de nationella språken i de baltiska länderna.¹⁹ Den omorientering som kännetecknar den sovjetiska politiken från år 1985 skapade stegvis bättre möjligheter för att stärka det nationella språket och den inhemska kulturen i sovjetrepublikerna. Möjligheterna utnyttjades även i Vitryska SSR men mer försiktigt. Förändringsbenägenheten hos den lokala

---

¹⁶ Ackermann, Felix. 2010. *Palimpsest Grodno: Nationalisierung, Nivellierung und Sowjetisierung einer mitteleuropäischen Stadt 1919–1991*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 62 ff

¹⁷ Vakar, a.a., s. 23 f

¹⁸ Wilson, Andrew. 2011. *Belarus – The Last Dictatorship in Europe*. New Haven: Yale University Press, s. 110, 114

¹⁹ Marples, a.a., s. 21 ff

sovjetiska makteliten var begränsad. Även bland befolkningen i stort fanns en kvardröjande lojalitet till Sovjetunionen som stat. Detta visade sig bland annat genom resultatet i folkomröstningen i mars 1991 då en majoritet av invånarna (83,72 procent) röstade mot upplösning av unionen. Vitryssland förklarade sig självständigt efter det misslyckade försöket till statskupp i Sovjetunionen 1991.²⁰ Vilka former det nationella uppvaknandet i Vitryssland kom att ta under perestrojkaåren och de första åren av självständigheten behandlas utförligare nedan under 4.

De första åren av vitrysk självständighet präglades av politisk och framförallt ekonomisk instabilitet. Det fanns ett utbrett folkligt missnöje som bland annat tog sig uttryck i omfattande strejkaktioner. Motståndet mot ekonomiska reformer var stort och de försök som gjordes var halvhjärtade. Entusiasmen för det nationella projektet blev allt mer begränsad. År 1994 valdes Aljaksandr Lukasjenka till president. Han hade gått till val på löften om att skapa stabilitet, bekämpa korruptionen samt förbättra relationerna till Ryssland. Med hjälp av folkomröstningar har Lukasjenka därefter tilldelat sig ökade maktbefogenheter och kunnat hålla sig kvar vid makten genom presidentval 2001, 2006 samt 2010.²¹ Under Lukasjenka har ett arbete för att bygga upp en "nationell ideologi" inletts. Denna innehåller element från den sovjetiska ideologin men betonar även betydelsen av att upprätthålla den vitryska självständigheten. Denna ideologi har formulerats av bland annat politologen V.A. Mel'nik.²²

4. Språksituationen i Vitryska SSR

Som ovan angetts var förutsättningarna för uppbyggnaden av en distinkt vitrysk identitet mycket goda under det första decenniet av sovjetmakt på vitryskt territorium. På nationalitetspolitikens område var sovjetmaktens strategi inledningsvis att vinna befolkningen för dess idéer genom en generös politik vad gällde språk- och kulturfrågor i republikerna (den s.k. "korenizatsija-politiken"). En tid av positiv och dynamisk utveckling för språket och kulturen följde. Denna politik kan förstås som en del av en strategi för den gemensamma

---

²⁰ Ioffe, Grigory. 2008. *Understanding Belarus and How Western Foreign Policy Misses the Mark*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, s. 21

²¹ Bennet, Brian. 2011. *The last dictatorship in Europe: Belarus under Lukashenko*. London: Hurst & Company, s. 320 ff

²² Mel'nik, V.A. 2003. *Gosudarstvennaja Ideologija Respubliki Belarus'*. Minsk: Tesej.

revolutionära kampen i den nybildade sovjetstaten. Målsättningen var att attrahera de grupper i samhället som annars antagligen inte skulle godta sovjetideologin och förmå dem att stanna inom systemet. Denna politik gav avsedda och snabba resultat. De lokala vitryska makthavarna i den nya republiken, formellt jämbördig med den ryska, gavs stor frihet. Attraktionskraften var så stor att nationellt sinnade vitryssar i stort antal återvände från exilen. Det som genomfördes i form av "vitrustrussifiering" inom utbildning och kultur under åren mellan 1922 och 1930 var mycket genomgripande och påverkade hela samhället. Det ryska språket trycktes successivt undan till förmån för vitryskan. Anmärkningsvärt var att detta skedde trots att makten över de mer grundläggande strategiska besluten över vad som kunde ske i Vitryska SSR fanns i Moskva och det ryska språket fortsatte att dominera inom centrala maktorgan som polis och armé. Vitryska språket hade mot mitten av decenniet uppnått en mycket stark ställning inom både förvaltning och undervisning samt i partiapparaten. Till övervägande del mottogs politiken positivt av befolkningen, särskilt bland ungdom och intelligentia. Uppbyggnadsarbetet var omfattande: Under nittonhundratjugotalet skapades en vitrysk vetenskapsakademi, ett statligt förlag, ett universitet, en nationell teaterscen, jordbruksakademi, medicinsk utbildning, muséer. Särskilt anmärkningsvärt är detta i beaktande av att det före 1921 inte fanns någon institution för högre utbildning överhuvudtaget i Vitryssland. Under åren 1922-1926 genomfördes en övergång till undervisning på vitryska språket i de flesta grundskolor (4 eller 7 års skolgång). Institutioner för högre utbildning - som de ovan nämnda - införde också vitryska språket i utbildningen men i långsammare takt.²³

Den radikala och mycket skyndsamt genomförda politiken mötte dock även motstånd. Inte sällan förekom missnöje bland föräldrar över att barnen inte fick undervisning på ryska språket. Det har också ifrågasatts hur genuint vitryskspråkiga skolorna och institutionerna verkligen var. Antalet lärare med kompetens att bedriva undervisning på vitryska språket kan antas ha varit otillräckligt i förhållande till de snabbt ökande behoven.²⁴ Mot slutet av tjugotalet skulle det också visa sig att de former utvecklingen mot en nationalstat tagit inte på något sätt var acceptabla för de sovjetiska ledarna. I samband med den ideologiska omorienteringen mot "socialism i ett land" slog repressionen obarmhärtigt mot hela den vitryska befolkningen. Denna politik

---

²³ Vakar, a.a., s. 137 ff

²⁴ Ioffe, a.a., s. 16 f

inleddes omkring år 1930 och det som byggts upp revs snart ned. Under anklagelser om konspirationer i syfte att lösgöra Vitryska SSR från Sovjetunionen kom i praktiken hela det vitryska ledarskapet att avrättas. Hårt drabbades även vetenskapsmän och författare. Av 238 författare som arresterades under repressionsåren fanns endast 20 i livet och kunde frigges efter Stalins död 1953. Den vitryska vetenskapsakademien förlorade 90 procent av sina medlemmar. Detta satte i princip stopp för vitrussifieringsprocessen. Ryskans ställning inom administration och högre utbildning monopoliserades, att tala vitryska kom att betraktas som en suspekt borgerlig avvikelse. Historien skrevs om för att passa den sovjetiska historiesynen.²⁵

Vitryssland var efter det andra världskriget befolkningsmässigt mer homogent än någonsin tidigare. Judarna hade utrotats av den tyska ockupationsmakten och polackerna fördrivits av den sovjetiska. Den nationella stoltheten var som nämnts ovan stor på grund av landets insats under kriget. Trots dessa omständigheter minskade i Vitryska SSR användningen av det nationella språket snabbare än i övriga sovjetrepubliker. Det ryska språket kom att dominera i alla samhällsliga sammanhang. Som huvudorsak till denna utveckling nämns oftast inte i första hand hinder från centralmaktens i Moskva sida. Istället är det den hastiga industrialiseringen och urbaniseringen av republiken som pekas ut. Vitryssar från landsorten som ofta varit vitrysspråkiga från början anpassade sig skyndsamt och utan motstånd i en ryskspråkig miljö²⁶.

Reformerna i Sovjetunionen under slutet av 1980-talet gav åter en renässans för det vitryska språket och övriga nationella kulturyttringar. Den Vitryska Folkfronten var den första fria politiska grupperingen som bildades (1988). Folkfronten betonade starkt betydelsen av ökad användning av det vitryska språket och drev frågan med stor energi.²⁷ En annan viktig händelse under samma tidsperiod var grundandet av "Francišak Skaryna-sällskapet för det Vitryska Språket" (vitryska: Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, förkortat ТБМ).²⁸ År 1990 i januari antogs av Vitryska SSR:s Högsta Sovjet "Lagen om språk i Vitryska SSR", varigenom det vitryska språket ensamt fick ställning som officiellt språk i republiken. Lagen var emellertid ganska flexibel och implementerades inte fullt ut. I september samma år antogs av regeringen "Det

---

²⁵ Vakar, a.a., s. 145 ff

²⁶ Marples, a.a., s. 51 ff

²⁷ Zaprudnik, a.a., s. 32

²⁸ Ioffe, a.a., s. 23

nationella programmet för utveckling av det vitryska språket och språken hos andra etniska grupper i vitryska SSR". En mängd skolor med enbart vitryska som undervisningsspråk öppnade.²⁹

5. Språksituationen i Republiken Vitryssland

Efter det att Vitryssland uppnått reell självständighet 1991 hade befolkningen slutligen fått makten att bygga en nation enad kring vitryskt språk och kultur. Ett ambitiöst program för övergång till den självständiga republikens språk, symboler och historieskrivning påbörjades. Samtidigt vidtog i Vitryssland en lång period av politisk instabilitet och djup ekonomisk kris. Trots de allvarliga ansträngningar som sedan det sena 80-talet gjorts för att stärka den nationella identiteten och öka användningen av det vitryska språket visade det sig problematiskt att implementera en nationell idé som skulle kunna omfatta en stor majoritet av befolkningen. Viljan att i realiteten övergå till att använda vitryska språket istället för ryskan förefaller ha varit begränsad. Det förekom protester mot användningen av vitryska som undervisningsspråk i grundskolor.³⁰ I den högre utbildningen var det ofta rent praktiskt svårt att genomföra exempelvis examination på vitryska språket.³¹ Hos vitryska ortodoxa kyrkan (underställd patriarkatet i Moskva) fanns inledningvis målsättningen att få präster att använda vitryska och en vitrysk klass öppnades vid prästseminariet. Gudstjänstspråket har emellertid fortsatt att vara till allt övervägande del kyrkoslaviska. Hos den vitryska katolska kyrkan var situationen mer komplicerad. Av tradition uppfattar många katolska vitryssar det som naturligt att gudstjänstspråket är polska. Därtill förekommer ofta hos de från Polen utsända prästerna en inställning att det är ett resultat av olyckliga historiska omständigheter att vitryska katoliker inte alltid identifierar sig som polacker och inte kan polska.³²

Även om friheten att välja symboler för nationell identitet formellt låg öppen under åren efter uppnådd vitrysk självständighet blev alltså inte den förda politiken mött av entusiasm hos den vitryska allmänheten. Det förefaller också som att viljan till stärkande av den nationella identiteten avtog när trycket från den under

---

²⁹ Zaprudnik, a.a., s. 38 ff

³⁰ Ioffe, a.a., s. 24 f

³¹ Antonovič, Ivan Ivanovič. Januari 2012. "P.M. Mašerov o nacional'nom voprose", *Vestnik Moskovskogo Tovariščestva Belarusov*, s.15 f

³² Törnquist-Plewa, a.a., s. 75 f

perestrojkan reformivrande centralmakten i Moskva inte längre fanns.³³ Det bör emellertid här beaktas att det också förekommer positiva uppfattningar om resultatet av den under perioden förda politiken, särskilt bland aktivister och politiker, mer sällan företrädna av forskare. President Lukasjenka agerade i enlighet med sina vallöften då han utlyste en folkomröstning med bland annat förslaget att ge ryska och vitryska språken likvärdig status som officiella statsspråk i republiken. Tiden för debatt och opinionsbildning före omröstningen i maj månad 1995 var begränsad. Däremot anses röstningen i sig ha varit fri och rösträkningen tillförlitlig. En stor majoritet - 83,3 procent - gav sitt bifall till förslaget. Resultatet blev det av presidenten önskade även vad gäller övriga frågor: nationella symboler, ändrad nationaldag samt relationerna till Ryssland. Utvecklingen vändes nu i motsatt riktning inom utbildning och kulturpolitik.³⁴

6. Tvåspråkigheten i dagens Vitryssland

Republiken Vitryssland som tvåspråkig nation har i lagstiftningen överlämnat till myndigheter och institutioner att välja vilket av de två statsspråken som ska användas i deras verksamhet. Medborgarna har i de allra flesta fall formell rätt att välja språk för kontakter med myndigheter. Den rätten respekteras emellertid inte alltid vad gäller vitryska språket och den ovan nämnda rätten för myndigheter att bestämma sitt arbetspråk gör det enkelt att ignorera den som begär att handlingar i ett ärende ska vara avfattade på vitryska språket.³⁵ Vad gäller skolgång har det förekommit att föräldrar som önskar det vitryska språket som undervisningsspråk för sina barn inte alltid kunnat räkna med myndigheternas samarbete i detta. Det ovan nämnda Francišak Skaryna-Sällskapet för det Vitryska Språket arbetar för att den grundlagsskyddade rätten att använda det vitryska språket i alla samhällsliga sfärer ska efterlevas. Däremot har sällskapet övergett sitt krav på övergång till vitryskan som enda statsspråk.³⁶

Vitryssland har inte anslutit sig till den Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. För de som vill skydda det vitryska språket är inte detta nödvändigtvis ett problem. Det vitryska språket har status som

---

³³ Marples, a.a. s. 64 ff

³⁴ Bennet, a.a., s. 36

³⁵ Giger och Sloboda, a.a., s. 322 ff

³⁶ Hemsida för Francišak Skaryna-sällskapet för det Vitryska Språket: http://tbm-mova.by/about_us.html

statsspråk i Vitryssland och stadgans bestämmelser till skydd för minoritetsspråk skulle således inte bli tillämpliga.³⁷

Av vad som registrerades i den vitryska folkräkningen 2009 följer att 83,7 procent av befolkningen är att betrakta som vitryssar. De största minoriteterna är ryssar (8,3 procent) respektive polacker (3,1 procent). I den vitryska folkräkningen 1999 uppgav 74 procent av befolkningen att vitryska språket är deras modersmål och 37 procent att de huvudsakligen använder vitryska språket i hemmets sfär. För folkräkning genomförd 2009 var motsvarande siffror 53,2 respektive 23 procent.³⁸ Siffrorna är dock svåra att dra säkra slutsatser av. I det vitryska sammanhanget definieras ofta modersmålet för en viss individ som nationens titulära språk (vitryska) endast på grundval av det förhållandet att denne är medborgare i landet och åtminstone under större delen av sitt liv varit bosatt där. På så sätt är det vanligt personer uppvuxna i helt ryskspråkiga familje- och skolmiljöer anger att det vitryska språket är deras modersmål. Då frågorna kring modersmål formulerats på olika sätt 1999 respektive 2009 får det också anses vara osäkert om svaren speglar tendenser över tiden. En annan bild framkommer i den undersökning Novak laboratory, ett oberoende sociologiskt forskningsinstitut, genomförde år 2012. Där uppgav 23 procent av vitryssarna att de anser sig behärska det vitryska språket flytande och endast 3,9 procent att vitrysskan är ett språk de använder hela tiden. Omkring hälften av de tillfrågade förklarade sig begränsas i sin användning av språket på grund av att det saknas miljöer där det kan användas, medan omkring en tredjedel som förklaring angav sina egna bristfälliga kunskaper i språket.³⁹

Det ryska språket dominerar väsentligt över vitrysskan vad gäller bok-, tidskrifts- och tidningsutgivning. År 2012 publicerades 11 344 böcker och brochyrer, varav 10 271 på ryska språket och 1073 på vitryska. Det utgavs 897 tidskrifter, varav 746 på ryska och 151 på vitryska. Slutligen var av landets 662 dagstidningar 475 på ryska och 187 på vitryska. Sedan år 2005 har den totala mängden av ovan nämnda publikationer totalt sett ökat något. Såvitt böcker och tidningar har den vitryska andelen proportionellt minskat medan en viss ökning kan

---

³⁷ Moseley, Christopher (ed.). 2010. *Atlas of the World's Languages in Danger*, 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version: <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas> (hämtad den 5 januari 2014)

³⁸ Hemsida för Francišak Skaryna-sällskapet för det Vitryska Språket: http://tbm-mova.by/about_us.html

³⁹ Hemsida för kampanjen "Låt oss vara belarusier": <http://budzma.org/news/belaruskaya-mova-mova-elity-i-apazicyi.html>

iakttas vad gäller mängden tidskrifter utgivna på vitryska språket.⁴⁰ I den statliga televisionen är andelen program på vitryska språket mycket liten medan i de statliga radioprogrammen vitryskan är helt dominerande enligt officiella uppgifter.⁴¹ Vad gäller radion finns dock anledning till viss skepsis. I praktiken är det ofta fråga om en blandad användning av ryska och vitryska språken i programmen.

Nuvarande ledaren för TBM Aleh Trusau och forskaren Grigory Ioffe representerar två olika sätt att se på statistik och tendenser avseende användning av det vitryska språket. Trusau redogör i en intervju från 2012 för det som han ser som mycket positiva tendenser. Enligt Trusau ökar användningen framförallt bland regeringens högre tjänstemän och i affärsvärlden, något som Trusau menar är särskilt gynnsamt då det har potential att påverka den övriga befolkningen. En annan synlig tendens Trusau noterar är en ökning av vitryskt språk i reklambudskap och offentlig information. Trusau är osäker om huruvida siffrorna från 1999 speglar verkliga förhållanden men anser att 2009 års folkräkning ger en realistisk bild av hur många som dagligen talar vitryska.⁴² Grigory Ioffe är mycket skeptisk till de siffror angående användning av det vitryska språket som presenterats i båda folkräkningarna och hänvisar till oberoende undersökningar samt egna observationer. Han bedömer mängden vitrysktalande vara väsentligt lägre. Ioffe har därutöver ett mycket kritiskt förhållningssätt till den nationalistiska oppositionens argumentation och dess anspråk överhuvudtaget. Enligt Ioffe kan dagens svårigheter att främja språkanvändningen spåras till bristande folklig förankring av de åtgärder för en stärkt nationell identitet som genomfördes under det tidiga 1990-talet.⁴³

Då språkanvändning i Vitryssland diskuteras förbigås inte sällan helt s.k. trasjanka, vilken kan beskrivas som en blandform av vitryska och ryska språken eller en dialektal variant av ryskan. Anledningen till att trasjankan förbises kan vara att den uppfattas ha låg prestige. Att tala trasjanka brukar förknippas med låg utbildning och provinsiell bakgrund och detta passar dåligt in i såväl den vitryskt-nationella politiska diskursen som den mer "panslavistiska". Aktuell forskning visar emellertid att trasjankan har sin spridning i alla samhällsklasser och

---

⁴⁰ *Statistical Yearbook 2013*. Minsk: National Statistical Committee of the Republic of Belarus, s. 216

⁴¹ *Culture in the Republic of Belarus. Statistical Book*. 2012. Minsk: National Statistical Committee of the Republic of Belarus, s. 61, 65, 67

⁴² "Belarusian – the language of the élite". Ales Barysevich, intervju med Aleh Trusau. *Kultura enter* 39/2011: <http://en.kulturaenter.pl/belarusian-the-language-of-the-elite-aleh-trusau-interview/2012/08/>

⁴³ Ioffe, a.a., s. 7 f

i både stads- och landsbygdsmiljö samt att användningen är vanligare än vad som brukar antas.⁴⁴

7. Diskussionen kring vitrysk historia och nationell identitet

Historikern Andrej Kotljarchuk beskriver i "Contemporary Change in Belarus" två i Vitryssland mot varandra stående sätt att se på vitrysk historia och den nationella identiteten: Det officiella och det alternativa. Enligt den officiella historiesynen är Kievriket ursprunget för de tre slaviska folken ryssar, ukrainare och vitryssar. Dessa folks etniska ursprung är identiskt, det är fråga om regionala identiteter som sedan utvecklats till dagens nationalstater. Perioden före år 1917 betraktas genom ett "panslavistiskt" perspektiv och den vitryska sovjetrepubliken är den första vitryska statsbildningen. Denna historiesyn omfattas av den nuvarande regimen och främjas genom dess stöd. Det andra versionen, som Kotljarchuk kallar den alternativa, ser furstendömet Polotsk och dess relativt långvariga period av självständighet i förhållande till Kievriket som sammanhanget där ett vitryskt etnos uppstod. Att det existerar en gemenskap mellan de slaviska folken avfärdas inte men det vitryska folkets egen historia och dess roll i de statsbildningar där det ingått betonas. Så betraktas exempelvis det Litauiska Storfurstendömet som en vitrysk-litauisk stat, vars storhetstid möjliggjordes genom den kunskap och kultur som den slaviska delen av befolkningen tillförde. Uppfattningen om det vitryska folket som en underordnad del av något större slaviskt avvisas kategoriskt. Den Vitryska Folkrepubliken (BNR) och inte den vitryska sovjetrepubliken beskrivs som förutsättningen för den självständighet som föreligger idag. Representanter för den uppfattningen ser Vitryssland som en etnonation och är djupt missnöjda med den vitryska republikens bristande betoning av sin särart i förhållande till slaviska grannar, att den närmast godvilligt reducerar sig själv och kommunicerar republiken som endast en statsnation.⁴⁵

De historiker som representerar den ovan nämnda icke-officiella synen på vitrysk historia dominerar i antal, både inom och utom landet. Den politiskt och genom statsbudgeten i Vitryssland främjade officiella synen är dock svår att konkurrera med vad gäller att nå utanför kretsar av specialister och intellektuella. Regimen stödjer i relativ hög grad yttringar av vitryskt kultur på det vitryska språket, men uttrycker i andra

---

⁴⁴ Kittel, Bernard, Lindner, Diana, Tesch, Sviatlana och Hentschel, Gerd, a.a., s. 65 f

⁴⁵ Kotljarchuk, a.a. s. 45 ff

sammanhang tydligt att det i förhållande till rysk kultur är fråga om någonting underordnat. Ett träffande exempel på detta är "Republiken Vitrysslands Nationella Ideologi", av politologen V.A. Mel'nik, en av regimen sanktionerad skrift, utgiven i samband med dess initiativ att främja en för dess politik anpassad vitrysk "statsideologi".⁴⁶ Ryska historiker ger ofta uttryck för liknande synsätt.⁴⁷

Det kan vara relevant att ställa frågan om varför inte den icke-officiella historiesynen kunnat vinna fotfäste i det Vitryssland som nu är självständigt och därmed borde vara i behov av att skapa en ny identitet, att finna tydliga nationella symboler för sin existens och för avgränsning i förhållande till inflytelserika grannar. Barbara Törnquist-Plewa utgår i det under avsnitt 1.4 omnämnda arbetet från W. Blooms identifikationsteori för att belysa svårigheterna att i Vitryssland mobilisera befolkningen för nationella symboler och tillför den traditionella analysen av vitrysk nationsuppbyggnad ett socialpsykologiskt moment. Särskilt fokus är på språket och varför massmobilisering kring det vitryska språket som nationell symbol inte kunnat uppnås trots befolkningens relativa homogenitet och den nationella rörelsens långvariga ansträngningar. Mycket förenklat kan identifikationsteorin sägas uppställa tre villkor som måste uppfyllas för att en nationell identifikation framgångsrikt ska kunna skapas hos en etnisk grupp: Åtminstone en del av gruppens medlemmar måste uppleva den hitintillsvarande identiteten som otillfredsställande, ett ledarskikt som på ett effektivt sätt kan kommunicera med gruppen om identitetskrisens lösning måste utvecklas och slutligen måste detta ledarskikt erbjuda befolkningen symboler för nationell identifikation som är adekvata och erbjuder psykologiskt trygghet. Törnquist-Plewa finner att i fallet Vitryssland inte något av villkoren är uppfyllda men att särskilt det tredje är problematiskt. Språket som den kanske viktigaste symbolen visade sig – enligt Törnquist-Plewa – för vitryssen snarare vara en markör för en etnisk och regional identitet och utan möjlighet att skapa massmobilisering för en ny nationell identitet.⁴⁸ Under avsnittet diskussion och slutsatser nedan kommer jag att tillämpa Törnquist-Plewas resonemang för att söka svar på mitt arbetes båda frågor.

---

⁴⁶ Mel'nik, a.a., s. 318 ff

⁴⁷ Medvedev Roj. 2010. *Aleksandr Lukašenko: Kontury Belorusskoj Modeli*. Moskva: Izdatel'stvo BBPG, s.102 ff

⁴⁸ Törnquist-Plewa, a.a., s. 87 ff

8. Resultatredovisning

8.1 Respondentgruppen

Antalet enkäter som var möjliga att använda efter utsortering var 100, av ursprungligen insamlade 123 frågeformulär. Det totala antalet svar i varje tabell nedan är således 100. Enkät i vitrysk språkversion valdes av 30 respondenter medan 70 respondenter valde den ryskspråkiga versionen.

Tabell 1: Respondenternas fördelning på ålder och kön (bakgrundsfrågor)

Ålder	Antal	Kvinna	Man
17 år	65	51	14
18 år	25	23	2
19 år	4	3	1
20 år	3	3	-
21 år	2	2	
22 år	1	1	
Totalt	100	83	17

Övriga bakgrundsfrågor avsåg hemort i Vitryssland samt studieprogram/termin vid EHU. Geografiskt ursprung redovisas i tabell 2 nedan. I de fall respondenten kommer från en mindre stad eller samhälle har jag redovisat ursprunget med hänvisning till oblast (län) och alltså utan att redovisa angiven ort. På det sättet kan läsaren enklare skapa sig en uppfattning om respondenternas fördelning på geografiskt ursprung.

Tabell 2: Respondernas fördelning på geografiskt ursprung i Vitryssland (stad eller oblast).

Hemort	Antal
Minsk (stad)	49
Minsk (oblast)	15
Brest (stad)	4
Brest (oblast)	4
Gomel (stad)	6
Gomel (oblast)	1
Grodno (stad)	4
Grodno (oblast)	2
Mogilev (stad)	1
Vitebsk (stad)	4
Vitebsk (oblast)	10
Totalt	100

frågor har jag valt att inte redovisa fördelningen. Som ovan nämnts är samtliga respondenter studenter på respektive programs första termin.

8.2 Enkätens del ett

Tabell 3: Språklig kompetens (frågor 1 och 2)

	Förstår i tal och skrift	Talar flytande	Talar och läser flytande	Läser, talar och skriver flytande
Hur värderar du dina kunskaper i vitryska språket ?	54	0	8	38
Hur värderar du dina kunskaper i ryska språket ?	0	1	1	98

Majoriteten värderar sina kunskaper i vitryska språket som mer eller mindre begränsade medan 38 procent uppger sig vara helt flytande. Det bör här noteras att goda kunskaper i det vitryska språket inte är ett krav för antagning till EHU. Då gruppen är homogen i fråga om ålder och utbildning är det svårt att förklara de stora skillnaderna i hur respondenterna värderar sina kunskaper i vitryska språket.

Resultatet ifråga om kunskaper i ryska språket var förutsägbart. Det är en förutsättning för studier vid EHU att fullständigt behärska ryska språket och det som möjligen kan förbrylla är att två procent av respondenterna inte anser sig ha sådana kunskaper. Tabell fyra nedan visar fördelning på region vad gäller kunskaper. Regionala skillnader av betydelse framkommer inte.

Tabell 4: kompetens i vitryska språket och geografisk fördelning

	Antal	Förstår i tal och skrift	Talar flytande	Talar och läser flytande	Läser, talar och skriver flytande
Västra Vitryssland	14	43 % (6)		7 % (1)	50 % (7)
Minsk (stad)	49	51 % (25)		4 % (2)	45 % (22)
Övriga Vitryssland	37	40 % (15)		14 % (5)	46 % (17)

Tabell 5: Föräldrarnas språkval (fråga 3)

	Vitryska	Ryska	Vitryska och ryska	Annat språk, vilket ?
På vilket språk kommunicerade dina föräldrar med dig då du var barn ?	3	79	16	2 (engelska, italienska)

Att en minoritet om endast tre procent uppger bruk av vitryska i familjen stämmer dåligt överens med officiell statistik och vanligt förekommande argumentation om användning av språket. Så angav till exempel 36,7 procent i folkräkningen 1999 - då samtliga respondenter var mellan 3 och 8 år gamla - att de talade vitryska i hemmet.

Tabell 6: Språk under skolgång och med barndomsvänner (fråga 4 och 5)

	Vitryska	Ryska	Annat språk (ange vilket)
Vilket språk var för dig undervisningsspråk då du gick i grund- och gymnasieskola ?	4	96	-
	Vitryska	Ryska	Både vitryska och ryska
På vilket språk kommunicerade du med dina vänner under barndomen ?	-	97	3

Respondenterna är födda under början eller mitten av 1990-talet, vilket innebär att deras skolgång ägde rum efter förändringarna i landets språklagar år 1995 och den snabba minskning av vitryskspråkiga skolor som därefter ägde rum. En enkät riktad till vitryssar födda under 1980-talet hade sannolikt givit ett annorlunda resultat vad gäller utbildningsspråk.

Det förhållandet att så många informanter talat ryska med vänner under barndomen och inte någon enbart vitryska får antas ha ett samband med den förra frågan. Barn hämtar ofta sina kamrater från skolmiljön och skolspråket påverkar valet av språk med kamrater även utanför skolan.

Vad som framkommer av svaren på frågorna 3-5 är intressant att jämföra med värderingarna av de egna språkkunskaperna i fråga 1. Det är svårt att förstå hur en så stor del av respondenterna skulle kunna vara helt

flytande på vitryska (34 procent angav det alternativet) när de helt nyligen lämnat en uppväxt- och skolmiljö där ryska språket nästan fullständigt dominerat.

Tabell 7: Språk i kontakten med familjemedlemmar, studiekamrater, vänner samt sociala medier (fråga 6-9)

	Vitryska	Ryska	Både vitryska och ryska
Vilket språk använder du för att kommunicera med dina familjemedlemmar ?	-	85	15
Vilket språk använder du för kommunikation med dina studiekamrater ?	1	81	18
Vilket språk använder du för kommunikation med vänner som inte är dina studiekamrater ?	1	86	13
Om du kommunicerar via sociala medier, som t.ex. Facebook, Vkontakte, MSN, vilket språk använder du då ?	1	77	22

Frågan om språkanvändning inom familjen syftar på aktuella förhållanden. Det visar sig här att inte någon respondent talar enbart vitryska med sina föräldrar. Den grupp respondenter som i barndomen talade enbart vitryska med sina föräldrar (tre procent) förefaller alltså ha upphört att göra detta. Vad gäller övriga sammanhang är andelen som talar enbart vitryska låg, det är fråga om en individ i urvalet. Här måste beaktas att det i Vitryssland kan vara förenat med stora praktiska svårigheter att konsekvent välja bort användningen av ryska språket, även i sociala situationer.

Tabell 8: Språkval ifråga om massmedia och litteratur (fråga 10-14)

Ange vilket språk du föredrar:	Vitryska	Ryska
När du läser tidningar (papper eller digitalt) ?	17	83
När du lyssnar på radio ?	20	80
När du ser på tv-program ?	11	89
När du läser skönlitteratur ?	10	90
När du läser facklitteratur ?	6	94

Detta resultat framstår som en naturlig följd av vad som i tidigare frågor uppgetts om kunskaper i vitryska

språket. Det inte förvånande att en individ väljer information på det språk som behärskas bäst. Uppenbart är emellertid att även många av de som anser sig vara helt flytande ifråga om vitryska i här angivna fall också de föredrar ryska språket. En ytterligare faktor att ta hänsyn till är att utbudet av ryskspråkig media och ryskspråkig litteratur är bredare och i de flesta fall mer tillgängligt än utbudet på vitryska språket, en obalans som kan möjligen kan ha påverkat preferenserna.

Tabell 9: Språk i yrkeslivet (fråga 15)

	Vitryska	Ryska
Vilket språk skulle du föredra att använda i din framtida yrkesutövning ?	22	78

Tabell 10: Språk och personlighet (fråga 16)

	Det spelar ingen roll för mig vilket språk jag använder	Det vitryska språket är en oavskiljbar del av min personlighet	Det ryska språket är en oavskiljbar del av min personlighet
Vilket av följande påståenden finner du passa bäst in på din egen personlighet ?	44	13	43

Svaren stämmer väl överens med det förhållandet att flertalet respondenter har använt enbart ryska språket under barndomen och i sin nuvarande livssituation i huvudsak använder och även föredrar att använda detta.

Tabell 11: Språk och personlighet, geografisk fördelning

	Antal	Det spelar ingen roll för mig vilket jag språk jag använder	Det vitryska språket är en oavskiljbar del av min personlighet	Det ryska språket är en oavskiljbar del av min personlighet
Västra Vitryssland	14	50 % (7)	7 % (1)	43 % (6)
Minsk (stad)	49	37 % (18)	14 % (7)	49 % (24)
Övriga Vitryssland	37	46 % (17)	16 % (6)	38 % (14)

Det är inte fråga om större regionala skillnader men anmärkningsvärt är att det vitryska språket uppfattas oavskiljbart från personligheten i lägre grad i det av vitrysk kultur mer präglade västra Vitryssland än i övriga delar av landet.

8.3 Enkätens del två

Tabell 12: Attityder till landets statsspråk (fråga 1 och 2)

	Det vitryska språket är...	Det ryska språket är...
ett prestigefyllt språk	28	49
inte ett prestigefyllt språk	38	9
den unga generationens språk	22	60
den äldre generationens språk	38	20
framtidens språk	31	27
det förflutnas språk	35	16
ett språk för högutbildade	26	28
ett språk för lågutbildade	23	20

Respondenterna kunde här välja maximalt 4 olika alternativ ifråga om vart och ett av språken. Av intresse är att det ryska språket får väsentligt bättre resultat ifråga om så avgörande frågeställningar som huruvida språket är ett prestigefyllt språk och den unga generationens språk. Detta är svårt att förena med att en majoritet respondenter anger att vitryska språket och inte det ryska är framtidens språk. Samtidigt är det mer än dubbelt så många som finner att det vitryska språket är det förflutnas språk i jämförelse med de som anser att ryskan är det. Resultaten är alltså svårtolkade och det är möjligt att frågan kunde ha varit konstruerad på ett annat och bättre sätt.

Tabell 13: Förändringar i fråga om språkanvändning (fråga 3 och 4)

	Användningen har ökat märkbart	Användningen har minskat märkbart	Användningen har inte förändrats
Har enligt din uppfattning användningen av det vitryska språket ökat eller minskat under de 10 senaste åren ?	25	60	15
Har enligt din uppfattning användningen av det ryska språket ökat eller minskat under de 10 senaste åren ?	50	-	50

Det är möjligen förbryllande att en så stor andel uppfattar att användningen av det vitryska språket har minskat märkbart, taget i beaktande de positiva tendenser som uppfattas av exempelvis ledaren för TBM. En brist i

valet av referensgrupp blir här märkbar. Majoriteten av respondenterna var 7 eller 8 år gamla för 10 år sedan och det måste ifrågasättas om de då verkligen kan ha gjort sådana observationer att de nu kan ha en klar uppfattning om förändringar i språkanvändning under perioden.

Tabell 14: Det vitryska språkets användning på den egna hemorten (fråga 5)

I vilken omfattning används enligt din uppfattning det vitryska språket på den plats du kommer ifrån:	Uteslutande	Ofta	Sällan	Aldrig
I myndigheternas arbete	1	16	68	15
I samband med kulturella evenemang (teater, konserter, utställningar, festivaler)	1	60	39	

Tabell 15: Det ryska språkets användning på den egna hemorten (fråga 6)

I vilken omfattning används enligt din uppfattning det ryska språket på den plats du kommer ifrån:	Uteslutande	Ofta	Sällan	Aldrig
I myndigheternas arbete	30	66	4	
I samband med kulturella evenemang (teater, konserter, utställningar, festivaler)	8	82	10	

Resultaten stämmer väl överens med vad som är en allmänt förekommande föreställning: Att ryskan dominerar inom myndigheternas arbete och är ytterst vanlig inom kultursfären men att det vitryska språket har en given plats och en ohotad position inom ramen för vissa kulturevenemang.

Tabell 16: Vitryska och ryska språket i framtiden (fråga 7 och 8)

	Användningen kommer att öka	Användningen kommer att minska	Användningen kommer att vara oförändrad
Tror du att användningen av vitryska språket kommer att öka eller minska under de kommande 10 åren ?	41	34	25
Tror du att användningen av ryska språket kommer att öka eller minska under de kommande 10 åren ?	40	9	51

Det kan noteras att få respondenter är pessimistiska om det ryska språkets framtid i Vitryssland, medan mer än en tredjedel av gruppen tror att användningen av vitryskan ska minska. Det är å andra sidan både ifråga om vitryskt språk och ryskt språk en stor grupp som tror att användningen kommer att öka. Resultatet ifråga om det vitryska språket är intressant att jämföra med svaren på frågorna i tabell 12 ovan, där det visade sig att de som anser att det vitryska språket är det förflutnas och den äldre generationens språk är fler än de som menar att det är framtidens och den yngre generationens språk.

8.4 Enkätens del tre

Tabell 17: Attityder till statsspråk (fråga 1)

Vilket av följande påståenden är närmast din egen uppfattning:	Det vitryska språket ska vara det enda statsspråket	Vitryska ska vara det enda statsspråket men ryska ska kunna användas hos myndigheter och inom utbildningsväsendet	Vitryska och ryska ska ha jämlik status som statsspråk
	27	17	56

Det är en klar majoritet som vill ha båda språken som statsspråk, alltså den situation som har varit rådande

sedan folkomröstningen 1995. Det kan vara av intresse att gruppen som vill ha jämlik status för språken är i stort sett lika stor som gruppen som anser sig ha endast basala kunskaper i vitryska (54 procent).

Tabell 18: Attityder till statsspråk och geografisk fördelning

	Antal	Det vitryska språket ska vara det enda statsspråket	Vitryska ska vara det enda statsspråket men ryska ska kunna användas hos myndigheter och inom utbildningsväsendet	Vitryska och ryska ska ha jämlik status som statsspråk
Västra Vitryssland	14	14 % (2)	29 % (4)	57 % (8)
Minsk (stad)	49	29 % (14)	16 % (8)	55 % (27)
Övriga Vitryssland	37	27 % (10)	14 % (5)	59 % (22)

Det måste anses som anmärkningsvärt att den lägsta andelen av de som vill att vitryska ska vara enda statsspråket kommer från västra Vitryssland och att procentuellt dubbelt så många är av den uppfattningen i huvudstaden Minsk.

Tabell 19: Reglering och främjande av språk (fråga 2)

Instämmer du helt eller delvis i följande påståenden:	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte
Staten måste reglera användningen av språk i den offentliga sfären	23	49	28
Staten måste främja användningen av det vitryska språket mer än den gör idag	55	28	17

Fråga 2 innehöll då enkäten lämnades ut ytterligare en delfråga: "Det är viktigt att staten gör mer än idag för att det ryska språket även i framtiden ska kunna användas i Vitryssland". Då frågan emellertid var felaktigt översatt i den vitryska versionen av enkäten har den tagits bort.

Tabell 20: Vitryska och ryska språkets förhållande till nationen och den nationella identiteten (fråga 3)

Instämmer du helt eller delvis i följande påståenden:	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte
Det vitryska språket är en nödvändig förutsättning för den vitryska nationens existens och överlevnad	71	24	5
Det vitryska språket är inte en nödvändig förutsättning för den vitryska nationens existens och överlevnad	6	25	69
Det ryska språket är en oavskiljbar del av vitryska nationella identiteten	13	45	42
Det ryska språket är inte en del av den vitryska nationella identiteten	21	48	31

Hela 95 procent av referensgruppen instämmer helt eller delvis i påståendet att det vitryska språket är en nödvändig förutsättning för nationens existens och överlevnad, vilket är paradoxalt i ljuset av att relativt få respondenter väljer att använda språket eller ser det som en väsentlig del av den egna identiteten (tabellerna 7-10 ovan). Det är uppenbarligen i det vitryska sammanhanget oproblematiskt att betrakta språket som nödvändigt för nationens existens och samtidigt välja bort att använda det.

Frågan om det ryska språkets betydelse för nationell identitet är som synes annorlunda utformad än avseende vitryskan. Mitt antagande var här att en fråga formulerad som ett påstående om att det ryska språket är nödvändigt för nationens överlevnad och existens skulle – i ett vitryskt sammanhang – verka provocerande för vissa respondenter, något som sin tur skulle ha kunnat medföra att dessa blev mer benägna att svara negativt i förhållande till ryskan. Det kan noteras att även om endast en mindre del av referensgruppen instämmer helt i att ryskan är oavskiljbar i förhållande till den vitryska nationella identiteten är det ändå omkring 60 procent som till någon del instämmer i att den är det.

9. Diskussion och slutsatser

Syftet med detta arbete har varit att brett belysa språkanvändning och dess förhållande till nationell identitet i

Vitryssland. Särskilt har jag sökt svaret på om användningen av det vitryska språket är mer begränsad än officiella undersökningar visat samt varför det vitryska språket som nationell symbol inte kunnat motivera till att använda språket. Båda frågorna har jag sökt svar på långt innan arbetet med denna uppsats inleddes och under arbetets gång har jag stärkts i min uppfattning att de är väsentliga för förståelsen av dagens vitryska samhälle.

Språkanvändning är en fråga med stark politisk laddning i Vitryssland. Frågan om det vitryska språket används för kommunikation brett i samhället eller om användningen är begränsad till huvudsakligen symboliska funktioner är inte oväsentlig. Regimen i Vitryssland och den nationalistiskt inriktade delen av oppositionen mot regimen har båda intresse av att beskriva användningen av det vitryska språket som större än den faktiskt är. För regeringen är det väsentligt att visa att det vitryska språket inte kommit på undantag under dess ledning. För den nationellt inriktade oppositionen är det viktigt att visa språket som relevant för hela det vitryska folket och inte endast som ett projekt för en intellektuell elit. Språkfrågans politisering och överdrifter ifråga om dess användning riskerar också att leda till fel i omvärldens bedömning av vad som är relevanta prioriteringar och behov för befolkningen i Vitryssland. Med tanke på det omfattande demokratibistånd till Vitryssland som utgår från bland annat Sverige är frågan om språkets roll mycket relevant och aktuell.

Som ovan nämnts finns det både i litteratur och oberoende undersökningar stöd för uppfattningen att daglig användning av det vitryska språket är på en lägre nivå än officiell statistik visar. Min egen undersökning tyder på samma sak. Detta innebär inte att officiell statistik syftar till medvetet vilseledande. Skillnader i formulering av frågor inverkar. Det är också troligt att vitryska dialekter samt blandspråket trasjanka ibland anges som vitryskt språk. Det är vidare förenat med svårigheter att få en säker uppfattning om vilket språk som egentligen talas i den privata sfären. Dessa oklarheter om hur omfattande användningen av vitryska språket egentligen är bör enligt min uppfattning beaktas då situationen i Vitryssland och möjliga scenarier för framtiden diskuteras.

Resultaten av enkätundersökningen i detta arbete var också delvis svårtolkade. Det är svårt att förklara hur en relativt stor del av gruppen kan värdera sin kompetens i vitryska språket som helt flytande när det för

nästan varje individ har varit det ryska språket som präglat uppväxt, skolgång och umgänge. Vad gäller hemvist representerar respondenterna olika regioner och det kunde antas att individer från västra Vitryssland skulle vara mer "lojala" i förhållande till det vitryska språket än landsmän från övriga delar av landet. Enligt min undersökning är det istället tvärtom. Dessa resultat kan vara en följd av att referensgruppen inte utgör ett representativt urval men de ger också vid handen att vanliga argument och antaganden om språkanvändning i Vitryssland bör användas med försiktighet.

Även om det finns oklarheter vad gäller hur utbredd användningen av vitryska språket är torde det råda bred enighet om att språket inte flyttat fram sina positioner i det vitryska samhället på något signifikant sätt sedan självständigheten. Detta har fört mig till min andra fråga, den om varför vitryska språkets etablering som nationell symbol haft svårt att motivera till en ökad användning. Även den frågan har politisk laddning. För den nationalistiska grenen av oppositionen är språket den främsta symbolen för Vitryssland som självständig nation och den identitetsmarkör som ska garantera avgränsning mot Ryska Federationen och den ryska kultursfären. Med språket som en av de viktigaste komponenterna i den egna ideologin blir det ytterst problematiskt att befolkningen i huvudsak väljer att använda "det främmande" språket ryska istället för "den egna" vitryskan, landets titulerade språk.

Det finns flera orsaker som samverkar till att viljan att själv bidra till det vitryska språkets framtid genom att bredda den egna användningen av detta begränsas. Framförallt styrs valet av ryska språket istället för vitryska av pragmatiska överväganden. För den som prioriterar att genomgående använda vitryska språket kan kontakter med myndigheter eller affärsinrättningar försvåras påtagligt och utbudet av media bli begränsat. Vidare är möjligheterna att studera eller göra karriär utan att i huvudsak använda det ryska språket näst intill obefintliga i det vitryska sammanhanget. Detta gäller även respondenterna i min egen undersökning – studier vid EHU är inte möjliga att bedriva utan fullgoda kunskaper i ryska språket. Sådana förhållanden kan dock inte helt förklara att människor i Vitryssland också i den privata sfären och i sociala medier väljer bort användningen av vitryskan.

Den mest övertygande försöket att svara på frågan om varför massmobilisering kring det vitryska språkets

användning inte ägt rum har jag jag funnit hos Törnquist-Plewa i angivet arbete och särskilt i det kapitel där hon applicerar W. Blooms identifikationsteori på den vitryska utvecklingen (jämför ovan kapitel 7). Resultaten av min undersökning visar att det finns en vilja att värna och främja det vitryska språket men samtidigt är det fler respondenter som svarar att det ryska språket är en oavskiljbar del av den egna personligheten än som anger att det vitryska språket är det och ryska språket dominerar helt gruppens språkanvändning. Detta kan tolkas som att den tidigare (ryska/sovjetiska) identiteten inte är främmande i det självständiga Vitryssland och att landets nationalistiska politiker misslyckats med att kommunicera att det är det vitryska språket som är en adekvat symbol i förhållande till den vitryska identiteten. Även det förhållandet att flertalet politiker och även TBM har gått från att emfatiskt kräva vitryska språket som enda statsspråk till att förorda ett mer flexibelt förhållningssätt kan uppfattas som att språket som en del av en ideologi inte varit möjligt att kommunicera. Den lösning som erbjudits för att skapa en förändrad identitet i ett självständigt Vitryssland kan kanske sägas inte ha varit efterfrågad i en situation där den gamla identitetens symbol, det ryska språket, bättre svarat mot befolkningens behov. Svaret på den andra fråga som formulerats i mitt syfte blir således att det vitryska språket inte accepterats som en adekvat markör för en nationell identitet i sådan utsträckning att detta kunnat motivera till ökad användning av det.

För att kunna etablera det vitryska språket som en markör för nationell identitet som accepteras och brukas av befolkningens flertal måste alltså språket på ett helt annat sätt än idag kunna tillfredsställa befolkningens behov och delvis överta de funktioner som det ryska språket idag har. Vitrysslands historia under 1900-talet visar emellertid att detta förutsätter mer djupgående förändringar i samhället än bara ett starkare skydd för språket enligt lagen och ökade ansträngningar för att främja det. Enligt min uppfattning är det endast om sådana förändringar kommer till stånd som viljan att värna det vitryska språket kommer att följas av en för språkets överlevnad nödvändig vilja hos den vitryska befolkningen att också aktivt använda det.

Referenser:

1. Ackermann, Felix. 2010. *Palimpsest Grodno: Nationalisering, Nivellering und Sowjetisierung einer mitteleuropäischen Stadt 1919–1991*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
2. Antonovič, Ivan Ivanovič. Januari 2012. "P.M. Mašerov o nacional'nom voprose". *Vestnik Moskovskogo Tovariščestva Belarusov*.
3. Bennet, Brian. 2011. *The last dictatorship in Europe: Belarus under Lukashenko*. London: Hurst & Company.
4. *Culture in the Republic of Belarus. Statistical Book*. 2012. Minsk: National Statistical Committee of the Republic of Belarus.
5. Giger, Markus och Sloboda, Marian. 2008. "Language Management and Language Problems in Belarus: Education and Beyond". *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, vol. 11, Numbers 3 & 4.
6. Ioffe, Grigory. 2008. *Understanding Belarus and How Western Foreign Policy Misses the Mark*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
7. Kittel, Bernard, Kittel, Bernard, Lindner, Diana, Tesch, Sviatlana och Hentschel, Gerd. 2010. "Mixed language use in Belarus: the sociostructural background of language choice". *International Journal of the Sociology of Language*, nr 206.
8. Kotljarchuk, Andrej, 2004. "The Tradition of Belarusian Statehood: Conflicts About the Past of Belarus". Ingår i *Contemporary Change in Belarus*, Egle Rindzeviciute (red.), Huddinge: Baltic & East European Graduate School (Baltic & East European Studies 2).
9. Marples, David R. 1999. *Belarus - a Denationalized Nation*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
10. Medvedev, Roj. 2010. *Aleksandr Lukašenko: Kontury Belorusskoj Modeli*. Moskva: Izdatel'stvo BBPG
11. Mel'nik, V.A. 2003. *Gosudarstvennaja Ideologija Respubliki Belarus'*. Minsk: Tesej.
12. *Statistical Yearbook 2013*. Minsk: National Statistical Committee of the Republic of Belarus.
13. Sjøvik, Margrethe B. 2007. *Support, resistance and pragmatism: An examination of motivation in language policy in Kharkiv, Ukraine*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Diss. Stockholm Slavic Studies 34, Stockholm.
14. Trost, Jan och Hultåker, Oscar. 2007. *Enkätboken*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
15. Törnquist-Plewa., Barbara. 2001. *VITRYSSLAND: Språk och nationalism i ett kulturellt gränsland*. Lund: studentlitteratur.
16. Vakar, Nicolas. 1956. *Belorussia – The Making of a Nation*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
17. Wilson, Andrew. 2011. *Belarus – the last dictatorship in Europe*. New Haven, Conn: Yale University Press.

18. Zaprudnik, Jan. 1993. *Belarus: At a Crossroads in History*. Boulder, CO: Westview press .

Datakällor:

1. modersmål. <http://www.ne.se.ezp.sub.su.se/lang/modersmål/257650>, Nationalencyklopedin, (hämtad 2014-01-05).
2. Moseley, Christopher (ed.). 2010. *Atlas of the World's Languages in Danger*, 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version: <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas> (hämtad den 5 januari 2014)
3. Hemsida för Francišak Skaryna-sällskapet för det Vitryska Språket: http://tbn-mova.by/about_us.html (hämtad den 5 januari 2014).
4. "Belarusian – the language of the élite". Ales Barysevich, intervju med Aleh Trusau. *Kultura enter* 39/2011: <http://en.kulturaenter.pl/belarusian-the-language-of-the-elite-aleh-trusau-interview/2012/08/> (hämtad den 8 januari 2014).
5. Hemsida för kampanjen "Låt oss vara belarusier": <http://budzma.org/news/belaruskaya-mova-mova-elity-i-apazicyi.html> (hämtad den 8 januari 2014).

Узрост:

Пол:

Месца жыхарства у Беларусі:

Праграма і год навучання ў ЕГУ:

Апытальнік складаецца з трох частак.

На кожнае пытанне трэба абраць толькі адзін з ніжэйпрапанаваных адказаў, калі ў пытанні не пазначана інакш. Калі ласка, абірайце толькі сярод прапанаваных варыянтаў і не дадавайце нічога ад сябе. Абвядзіце або падкрэсліце выбраныя вамі адказы.

Калі ласка, адказвайце на пытанні дакладна і старанна.

Частка 1.

1. Як вы ацэньваеце свае веды беларускай мовы?

а) разумею тое, што напісана, і тое, што гаварыцца

б) размаўляю свабодна

в) размаўляю і чытаю свабодна

г) чытаю, размаўляю і пішу свабодна

2. Як вы ацэньваеце свае веды рускай мовы?

а) разумею тое, што напісана, і тое, што гаварыцца

- б) размаўляю свабодна
- в) размаўляю і чытаю свабодна
- г) чытаю, размаўляю і пішу свабодна

3. На якой мове размаўлялі з вамі вашы бацькі у дзяцінстве?

- а) на беларускай мове
- б) на рускай мове
- в) на беларускай і рускай мовах
- г) на іншай мове (пазначце на якой/якіх)

4. На якой мове вы вывучаліся у сярэдняй школе?

- а) на беларускай мове
- б) на рускай мове
- в) на іншай мове (пазначце на якой/якіх)

5. На якой мове вы размаўлялі са сваімі сябрамі у дзяцінстве?

- а) на беларускай мове
- б) на рускай мове
- в) на беларускай і рускай мовах

6. На якой мове вы размаўляеце з членамі вашай сям'і ?

- а) на беларускай мове
- б) на рускай мове
- в) на беларускай і рускай мовах

7. Якой мовай вы карыстаецеся для зносін з вашымі сябрамі-студэнтамі?

- а) беларускай мовай
- б) рускай мовай
- в) беларускай і рускай мовамі

8. Якой мовай вы карыстаецеся для зносін з сябрамі, якія не з'яўляюцца вашымі аднакурснікамі?

- а) беларускай мовай
- б) рускай мовай
- в) беларускай і рускай мовамі

9. Якую мову вы выкарыстоўваеце, калі вам даводзіцца мець зносіны з сябрамі і сваякамі праз сацыяльныя сеткі (напрыклад MSN, Facebook, Вконтакте)?

- а) беларускую мову
- б) рускую мову
- в) беларускую і рускую мовы

10. Якой мове вы аддаеце перавагу для атрымання інфармацыі з газет (папяровых або лічбавых)

а) беларускай мове

б) рускай мове

11. Якой мове вы аддаеце перавагу, калі слухаеце радыё?

а) беларускай мове

б) рускай мове

12. Якой мове вы аддаеце перавагу, калі глядзіце тэлевізійныя праграмы?

а) беларускай мове

б) рускай мове

13. На якой мове вы выбіраеце чытаць мастацкую літаратуру?

а) на беларускай мове

б) на рускай мове

14. На якой мове вы выбіраеце чытаць навуковую літаратуру?

а) на беларускай мове

б) на рускай мове

15. Якой мове вы б аддалі перавагу для выкарыстання у вашай будучай прафесіі пасля заканчэння вучобы?

а) беларускай мове

б) рускай мове

16. Якое з наступных сцвярджэнняў з'яўляецца найбольш правільным для вас:

а) для мяне не мае значэння якой мовай я карыстаюся

б) беларуская мова з'яўляецца неад'емнай часткай маея асобы

в) руская мова з'яўляецца неад'емнай часткай маея асобы.

Частка 2.

1. Якім чынам вы маглі б апісаць беларускую мову?

Вы можаце выбраць максімальна чатыры розныя варыянты адказаў.

а) яна з'яўляецца прэстыжнай мовай

б) яна не з'яўляецца прэстыжнай мовай

в) гэта мова маладога пакалення

г) гэта мова старэйшага пакалення

д) гэта мова будучыні

е) гэта мова мінулага

ж) гэтай мовай карыстаюцца людзі з вышэйшай адукацыяй

з) гэтай мовай карыстаюцца людзі без вышэйшай адукацыі

2. Якім чынам вы маглі б апісаць рускую мову?

Вы можаце выбраць максімальна чатыры розныя варыянты адказаў.

а) яна з'яўляецца прэстыжнай мовай

б) яна не з'яўляецца прэстыжнай мовай

в) гэта мова маладога пакалення

г) гэта мова старэйшага пакалення

д) гэта мова будучыні

е) гэта мова мінулага

ж) гэтай мовай карыстаюцца людзі з вышэйшай адукацыяй

з) гэтай мовай карыстаюцца людзі без вышэйшай адукацыі

3. Як вы лічыце, выкарыстанне беларускай мовы павялічылася ці паменшылася за апошнія дзесяць гадоў?

а) выкарыстанне беларускай мовы прыкметна павялічылася

б) выкарыстанне беларускай мовы прыкметна паменшылася

в) выкарыстанне беларускай мовы не змянілася за гэты час

4. Як вы лічыце, выкарыстанне рускай мовы павялічылася ці паменшылася за апошнія дзесяць гадоў?

а) выкарыстанне рускай мовы прыкметна павялічылася

б) выкарыстанне рускай мовы прыкметна паменшылася

в) выкарыстанне рускай мовы не змянілася за гэты час

5. Якім чынам, на ваш погляд, выкарыстоўваецца беларуская мова у тым месцы, адкуль вы родам?

1) У дзяржаўных установах:

а) выкарыстоўваецца выключна беларуская мова

б) часта выкарыстоўваецца беларуская мова

в) беларуская мова выкарыстоўваецца рэдка

г) беларуская мова не выкарыстоўваецца наогул

2) У галіне культуры (тэатры, канцэрты, выставы, фестывалі):

а) выкарыстоўваецца выключна беларуская мова

б) часта выкарыстоўваецца беларуская мова

в) беларуская мова выкарыстоўваецца рэдка

г) беларуская мова не выкарыстоўваецца наогул

6. Якім чынам, на ваш погляд, выкарыстоўваецца руская мова у тым месцы, адкуль вы родам?

1) У дзяржаўных установах:

а) выкарыстоўваецца выключна руская мова

б) часта выкарыстоўваецца руская мова

в) руская мова выкарыстоўваецца рэдка

г) руская мова не выкарыстоўваецца наогул

2) У галіне культуры (тэатры, канцэрты, выставы, фестывалі):

- а) выкарыстоўваецца выключна руская мова
- б) часта выкарыстоўваецца руская мова
- в) руская мова выкарыстоўваюцца рэдка
- г) руская мова не выкарыстоўваецца наогул

7. Як вы лічыце, выкарыстанне беларускай мовы будзе павялічвацца або памяншацца у наступныя дзесяць гадоў?

- а) выкарыстанне беларускай мовы павялічыцца
- б) выкарыстанне беларускай мовы паменшыцца
- в) выкарыстанне беларускай мовы не зменіцца

8. Як вы лічыце, выкарыстанне рускай мовы будзе павялічвацца або памяншацца у наступныя дзесяць гадоў?

- а) выкарыстанне рускай мовы павялічыцца
- б) выкарыстанне рускай мовы паменшыцца
- в) выкарыстанне рускай мовы не зменіцца

Частка 3.

1. Якія з наступных сцвярдженняў найбольш адпавядаюць вашаму ўласнаму пункту гледжання?

а) беларуская мова павінна быць адзінай дзяржаўнай мовай

б) беларуская мова павінна быць адзінай дзяржаўнай мовай, але руская мова можа выкарыстоўвацца ў органахі ўлады і ў сферы адукацыі

в) беларуская і руская мовы павінны мець роўныя статусы дзяржаўных моваў

2. Ці згодныя вы цалкам або часткова з наступнымі сцвярдженнямі:

а) дзяржава павінна рэгуляваць выкарыстанне мовы ў грамадскай сферы.

- Цалкам згодны

- Часткова згодны

- Не згодны

б) дзяржава павінна заахвочваць выкарыстанне беларускай мовы больш, чым яна гэта робіць цяпер.

- Цалкам згодны

- Часткова згодны

- Не згодны

в) дзяржава павінна рабіць больш, чым цяпер, для таго, каб беларуская мова ў будучыні выкарыстоўвалася ў Беларусі.

- Цалкам згодны

- Часткова згодны

- Не згодны

3. Ці згодныя вы цалкам або часткова з наступнымі сцвярдженнямі:

а) беларуская мова з'яўляецца неабходнай умовай для існавання і выжывання беларускага народа як нацыі

- Цалкам згодны

- Часткова згодны

- Не згодны

б) беларуская мова не з'яўляецца істотнай умовай для захавання беларускай нацыі

- Цалкам згодны

- Часткова згодны

- Не згодны

в) руская мова з'яўляецца неад'емнай часткай беларускай нацыянальнай ідэнтыфікацыі

- Цалкам згодны

- Часткова згодны

- Не згодны

г) руская мова не мае дачынення да беларускай нацыянальнай ідэнтыфікацыі

- Цалкам згодны
- Часткова згодны
- Не згодны

Возраст:

Пол:

Место жительства в Беларуси:

Факультет и год обучения в ЕГУ:

Опросник состоит из трех частей.

Обведите или подчеркните выбранные вами ответы.

Постарайтесь, пожалуйста, чтобы ваши ответы на вопросы были точными и ясными.

Часть 1.

1. Как вы оцениваете свои знания белорусского языка?

- а) разговариваю свободно
- б) читаю, говорю и пишу свободно
- в) говорю и читаю свободно
- г) понимаю то, что написано и то, что говорится

2. Как вы оцениваете свои знания русского языка?

- а) разговариваю свободно
- б) читаю, говорю и пишу свободно
- в) говорю и читаю свободно
- г) понимаю то, что написано и то, что говорится

3. На каком языке общались с вами ваши родители в детстве?

- а) на белорусском языке
- б) на русском языке
- в) на белорусском и русском языках
- г) на другом языке (укажите на каком/каких)

4. На каком языке вы учились в средней школе?

- а) на белорусском языке
- б) на русском языке
- в) на другом языке (укажите на каком/каких)

5. На каком языке вы общались со своими друзьями в детстве?

- а) на белорусском языке
- б) на русском языке
- в) на белорусском и русском языках

6. На каком языке вы общаетесь с членами вашей семьи?

- а) на белорусском языке
- б) на русском языке
- в) на белорусском и русском языках

7. Какой язык вы используете для общения с вашими друзьями-студентами?

- а) белорусский язык
- б) русский язык
- в) белорусский и русский языки

8. Какой язык вы используете для общения с друзьями, которые не являются вашими сокурсниками?

- а) белорусский язык
- б) русский язык
- в) белорусский и русский языки

9. Какой язык вы используете, если вам приходится общаться с друзьями и родственниками при помощи социальных сетей (например MSN, Facebook, Вконтакте)?

- а) белорусский язык
- б) русский язык
- в) белорусский и русский языки

10. На каком языке вы предпочитаете получать информацию из газет (бумажных или цифровых)

- а) на белорусском языке
- б) на русском языке

11. На каком языке вы предпочитаете слушать радио?

а) на белорусском языке

б) на русском языке

12. На каком языке вы предпочитаете смотреть телевизионные программы?

а) на белорусском языке

б) на русском языке

13. На каком языке вы предпочитаете читать художественную литературу?

а) на белорусском языке

б) на русском языке

14. На каком языке вы предпочитаете читать научную литературу?

а) на белорусском языке

б) на русском языке

15. Какой язык вы бы предпочли использовать в вашей будущей профессии после окончания учебы?

а) белорусский язык

б) русский язык

16. Какое из следующих утверждений является наиболее подходящим для вас:

- а) для меня не имеет значения каким языком я пользуюсь
- б) белорусский язык является неотъемлемой частью моей личности
- в) русский язык является неотъемлемой частью моей личности.

Часть 2.

1. Каким образом вы могли бы описать белорусский язык?

Вы можете выбрать максимально четыре различных варианта ответов.

- а) он является престижным языком
- б) он не является престижным языком
- в) это язык молодого поколения
- г) это язык старшего поколения
- д) это язык будущего
- е) это язык прошлого
- ж) этим языком пользуются люди с высшим образованием
- з) этим языком пользуются люди с низким образованием

2. Каким образом вы могли бы описать русский язык?

Вы можете выбрать максимально четыре различных варианта ответов.

- а) он является престижным языком

- б) он не является престижным языком
- в) это язык молодого поколения
- г) это язык старшего поколения
- д) это язык будущего
- е) это язык прошлого
- ж) этим языком пользуются люди с высшим образованием
- з) этим языком пользуются люди с низким образованием

3. Как вы считаете, использование белорусского языка увеличилось или уменьшилось за последние 10 лет?

- а) использование белорусского языка заметно выросло
- б) использование белорусского языка заметно снизилось
- в) использование белорусского языка не изменилось за это время

4. Как вы считаете, использование русского языка увеличилось или уменьшилось за последние 10 лет?

- а) использование русского языка заметно выросло
- б) использование русского языка заметно снизилось
- в) использование русского языка не изменилось за это время

5. Каким образом, на ваш взгляд, используется белорусский язык в том месте, откуда вы родом?

1) В государственных учреждениях:

- а) используется исключительно белорусский язык
- б) часто используется белорусский язык
- в) белорусский язык используются редко
- г) белорусский язык не используется вообще

2) В области культуры (театры, концерты, выставки, фестивали):

- а) используется исключительно белорусский язык
- б) часто используется белорусский язык
- в) белорусский язык используются редко
- г) белорусский язык не используется вообще

6. Каким образом, на ваш взгляд, используется русский язык в том месте, откуда вы родом?

1) В государственных учреждениях:

- а) используется исключительно русский язык
- б) часто используется русский язык
- в) русский язык используются редко
- г) русский язык не используется вообще

2) В области культуры (театры, концерты, выставки, фестивали):

- а) используется исключительно русский язык

- б) часто используется русский язык
- в) русский язык используются редко
- г) русский язык не используется вообще

7. Как вы думаете, использование белорусского языка будет увеличиваться или уменьшаться в течение следующих десяти лет?

- а) использование белорусского языка увеличится
- б) использование белорусского языка снизится
- в) использование белорусского языка останется на прежнем уровне

8. Как вы думаете, использование русского языка будет увеличиваться или уменьшаться в течение следующих десяти лет?

- а) использование русского языка увеличится
- б) использование русского языка снизится
- в) использование русского языка останется на прежнем уровне

Часть 3.

1. Какие из следующих утверждений ближе всего к вашей собственной точке зрения?

- а) белорусский язык должен быть единственным государственным языком

б) белорусский язык должен быть единственным государственным языком, но русский может использоваться органами власти и в сфере образования

в) белорусский и русский языки должны иметь равный статус государственных языков

2. Согласны ли вы полностью или частично со следующими утверждениями:

а) государство должно регулировать использование языка в общественной сфере.

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

б) государство должно поощрять использование белорусского языка больше, чем оно это делает сейчас.

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

в) государство должно делать больше, чем сейчас, для того, чтобы русский язык и в будущем использовался в Беларуси.

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

3. Согласны ли вы полностью или частично со следующими утверждениями:

а) белорусский язык является необходимым условием для существования и выживания белорусского народа как нации

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

б) белорусский язык не является существенным условием для сохранения белорусской нации

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

в) русский язык является неотъемлемой частью белорусского национальной идентификации

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

г) русский язык не имеет отношения к белорусской национальной идентификации

- полностью согласен

- частично согласен

- не согласен

Map 6. The changing shape of the Belarussian Soviet Socialist Republic, 1921-45.